

Сташевська Інна Олегівна,
доктор педагогічних наук, професор,
директор навчально-наукового
інституту культури і мистецтв
ДЗ „Луганський національний
університет імені Тараса Шевченка”

УДК [37.015 : 78] – 047.48

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПОРІВНЯЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Стаття посвячена проблеме методологии сравнительно-педагогических исследований в области музыкальной педагогики. Охарактеризованы методологические подходы научного познания в контексте сравнительного анализа музыкально-педагогических процессов и явлений в разных странах. Определены и классифицированы основные методы, раскрыта специфика источниковой базы компаративных музыкально-педагогических исследований.

Ключевые слова: *сравнительная музыкальная педагогика, сравнительные музыкально-педагогические исследования, методологические подходы, методы исследования.*

Article is devoted a problem of methodology of comparative pedagogical researches in the field of musical pedagogic. Methodological approaches of scientific knowledge of a context of the comparative analysis of is musical-pedagogical processes and the phenomena in the different countries are characterized. The basic methods are revealed, specificity of base of sources of comparative is musical-pedagogical researches is opened.

Keywords: *comparative pedagogical researches, comparative pedagogic, musical pedagogic, methodological approaches.*

Інтенсивні інтеграційні процеси в міжнародному освітньому середовищі зумовлюють зростання інтересу вітчизняних і зарубіжних дослідників до вивчення позитивних досягнень і недоліків освітніх систем різних країн з метою їх взаємозбагачення та водночас і збереження національної культурно-освітньої ідентифікації.

Інтенсифікація й зростання форм культурної співпраці України з іншими державами, вимоги розвитку вітчизняної музично-освітньої галузі з урахуванням європейських стандартів зумовлюють необхідність вивчення й переосмислення сучасними українськими науковцями зарубіжних музично-педагогічних традицій, виявлення на основі аналізу регіональних спільностей і відмінностей нових перспектив музичної педагогіки на вітчизняному рівні та чинників, що гальмують процес її розвитку в прогресивному напрямі. У зв'язку з цим актуальною потребою є вдосконалення й розширення знань про засоби вивчення, об'єктивного відображення й порівняння музично-педагогічних явищ і процесів, що відбувались або відбуваються в різних культурах, країнах, регіонах, з урахуванням нових умов розвитку світового суспільства й нових вимог до педагогічної науки.

Аналіз російсько- та україномовної літератури другої половини ХХ – початку ХХІ століття свідчить, що розгляду зарубіжного музично-педагогічного досвіду присвячено небагато праць. Публікації радянського періоду в цій галузі мали здебільшого оглядово-інформативний характер, поза увагою їх авторів залишено компаративний аспект

дослідження (наприклад, праці Л. Баренбойма, О. Бодіної, І. Гадалової, Є. Гуревич, І. Кряжевої, О. Новосада, Г. Пожидаєва, С. Стоянова, Л. Шуберта, збірники праць за редакцією Л. Баренбойма, О. Апраксіної й ін.).

Окремі наукові роботи відрізнялись ідеологічним забарвленням, присутнім багатом публікаціям з порівняльної педагогіки радянських часів.

Так, наприклад, у руслі пріоритетів радянської ідеології – у контексті критичного аналізу „кризисних” тенденцій у теорії й практиці буржуазного масового музичного виховання – представляє стан музичної освіти в західноєвропейських капіталістичних країнах Н. Корихалова. Зміст праці Н. Корихалової явно виражає мету: довести „неможливість в умовах буржуазного суспільства забезпечити поколінню юних повноцінне музичне виховання” [1, с. 101].

В останнє десятиріччя помітним є прагнення українських науковців до об’єктивного аналізу різних аспектів зарубіжної музичної педагогіки.

Суттєвим внеском у формування знань про історію розвитку європейської музичної педагогіки є роботи С. Уланової „Нариси історії європейської музичної освіти і виховання: Від античності до початку ХІХ століття” (2002), О. Ростовського „Лекції з історії західноєвропейської музичної педагогіки” (2003) [2; 3].

Разом із значною інтенсифікацією в Україні та країнах СНД останніх років науково-дослідної роботи в галузі порівняльної педагогіки (І. Колонтаєвська, І. Луговська, О. Олейнікова, Л. Рябов, І. Адамак, Л. Ваховський, Т. Десятков, В. Жуковський, Л. Зязюн, Т. Кошманова, Н. Лавриченко, А. Максименко, О. Матвієнко, Г. Ніколаї, Л. Пуховська, В. Червонецький, О. Локшина й ін.) аналізу музично-педагогічного досвіду інших країн у порівняльному плані й досі присвячено невелику кількість дисертаційних робіт (наприклад, дослідження А. Вільчовської, Г. Ніколаї, Р. Полухіна, А. Сергієнко, І. Сташевської). Так, А. Вільчовська виявляє провідні напрями розвитку й специфічні особливості сучасного стану теорії й практики музичного виховання учнів основних шкіл Польщі, а також визначає здобутки в цій галузі, які можуть бути використані в процесі реформування шкільної мистецької освіти в Україні [4]. Г. Ніколаї здійснює порівняльно-педагогічний аналіз становлення й тенденцій розвитку музично-педагогічної освіти в Польщі та визначає можливості використання позитивного польського досвіду у вітчизняній музично-педагогічній освіті [5]. А. Сергієнко досліджує історію становлення й розвитку музичного виховання в Польщі [6]. Р. Полухін здійснює порівняльно-педагогічний аналіз тенденцій розвитку загальної музичної освіти в Республіці Білорусь і Республіці Польща в другій половині ХХ – на початку ХХІ століття [7]. І. Сташевська виявляє етапи, провідні тенденції та закономірності розвитку музичної педагогіки в Німеччині ХХ століття, на підставі узагальнення науково-теоретичного й практичного надбання німецької музичної педагогіки визначає прогностичні шляхи удосконалення цієї галузі в Україні [8].

На жаль, порівняльні музично-педагогічні дослідження, виконані на матеріалах кількох країн, є поки ще відсутніми в Україні. Недостатньо розробленими залишаються й питання, що стосуються методології порівняльних досліджень у галузі музичної педагогіки. У зв’язку з цим метою цієї публікації є визначення предмету, завдань, принципів, характеристика методологічних підходів, виявлення й класифікація методів порівняльної музичної педагогіки.

Предметом порівняльної музичної педагогіки визначаємо історію та сучасний стан теорії й практики музичної освіти в різних культурах, країнах, регіонах у порівняльному контексті. Згідно з цим основними завданнями компаративних музично-педагогічних досліджень є вивчення процесу історичного розвитку та актуального стану, спільних та відмінних рис музичної педагогіки в окремих культурах, країнах, регіонах, формування знання про тенденції й закономірності розвитку музично-педагогічної теорії й практики в різних частинах світу та у глобальному масштабі, виявлення прогностичних можливостей та розробка стратегій удосконалення вітчизняної системи музичної освіти з урахуванням

негативного й прогресивного зарубіжного досвіду в цій сфері. Таким чином забезпечується реалізація описової, пояснювальної й прогностичної функцій порівняльної музичної педагогіки.

Суттєві трансформації в методології порівняльної педагогіки останніх десятиріч, які характеризуються заміщенням уявлень про світ як множинності історично сформованих регіональних суспільств або націй, які існують автономно, на розуміння транснаціональної взаємозалежності (Г. Корнетов), виникненням так званого всесвітнього підходу (Є. Бражник) вимагають від дослідників-компаративістів урахування під час аналізу зарубіжних музично-освітніх систем їх позицій не тільки в національному, а й у глобальному – міжнародному контексті.

Забезпечення теоретичної й прогностичної значимості порівняльних музично-педагогічних досліджень вимагає здійснення відповідного методологічного обґрунтування з урахуванням існуючих норм, принципів і прийомів наукового пізнання. Аналіз праць з методології наукового пізнання, і зокрема методології педагогічних і порівняльно-педагогічних досліджень (Б. Вульфсона, Є. Бражник, З. Малькової, В. Капранової, В. Краєвського, А. Новікова, А. Сбруєвої й ін.), а також компаративних дисертаційних робіт в галузі педагогіки, і зокрема музичної педагогіки, України та інших країн СНД останніх десятиріч дозволив виявити можливі методологічні принципи, підходи й методи, а також специфіку джерельної бази компаративних музично-педагогічних досліджень.

Отже, методологічну основу порівняльних досліджень в галузі музичної педагогіки можуть становити методологічні принципи історизму, детермінізму, взаємозв'язку об'єктивного й суб'єктивного, єдності філософського, загальнонаукового й конкретно-наукового рівнів методологічного аналізу, єдності теорії й практики й ін., а також такі наукові підходи, як системний, синергетичний, історико-культурологічний, цивілізаційний, антропологічний, аксіологічний, парадигмальний, компаративний, параметричний, підхід загального соціального контексту, інтонаційний й ін.

Розглянемо зазначені методологічні підходи більш конкретно в контексті завдань порівняльної музичної педагогіки.

Так, системний і синергетичний підходи (І. Блауберг, Е. Юдін, Г. Хакен, І. Пригожин) застосовують, якщо необхідним є розгляд предмету дослідження, наприклад, систем музичної освіти зарубіжних країн, як складноструктурованої відкритої системи.

Історико-культурологічний підхід (М. Бахтін, В. Біблер) забезпечує збір та опис важливих для дослідження історичних фактів, виявлення музично-культурних традицій, еволюційних передумов, етапів, тенденцій та закономірностей розвитку музично-педагогічних процесів і явищ в контексті загальнокультурного життя досліджуваної країни в різні історичні періоди, дозволяє урахувати різноманітні перетини та взаємовпливи музично-педагогічної думки й практики з іншими соціокультурними феноменами – філософією, естетикою, загальною педагогікою, мистецтвознавством, виконавським мистецтвом, релігією, засобами масової інформації тощо.

Цивілізаційний підхід (Г. Корнетов) передбачає вивчення історії й сучасного стану музичної освіти окремих країн з урахуванням взаємовпливу різних культурних традицій у контексті розвитку музично-освітнього процесу в глобальному (світовому) масштабі.

Антропологічний підхід забезпечує розгляд музично-педагогічних процесів і явищ з позицій людини та її потреб.

Аксіологічний підхід (І. Зязюн, М. Каган, О. Сухомлинська) уможливує виявлення педагогічних уявлень у науковому просторі про цінність музичного навчання, виховання й розвитку в суспільній та особистісній перспективах, розкриття ролі музичної освіти в контексті збереження й передачі музично-культурних та загальнолюдських цінностей, гуманного розвитку суспільства тощо.

Парадигмальний підхід допомагає виявити на основі аналізу музично-педагогічних уявлень та реальної музично-освітньої дійсності панівні на досліджуваній території в окремі історичні періоди музично-педагогічні парадигми та проаналізувати їх з позицій

співвідношення минулого й сучасного. О. Ніколаєва виділяє парадигмально-педагогічний підхід до вивчення історії музичної освіти й визначає, що він може здійснюватися на декількох рівнях: рівень основних історичних етапів розвитку музичної освіти; рівень кожного з напрямків музичної освіти (народного, релігійного, світського); рівень окремих музично-педагогічних концепцій [9, с. 300].

Компаративний підхід дозволяє розкрити специфіку розвитку музичної педагогіки в різних частинах світу, зв'язки, спільне й відмінне між музично-педагогічними моделями, нормативними документами та особливостями їх практичної реалізації в різні історичні періоди, а також на основі порівняння вітчизняного й зарубіжного музично-педагогічного досвіду визначити позитивні й негативні моменти та можливі шляхи вдосконалення музично-педагогічної теорії й практики на вітчизняному рівні.

Параметричний підхід (І. Луговська) завдяки застосуванню процедур параметричної оцінки та параметричного порівняння дозволяє виявити особливості досліджуваних об'єктів на основі єдиної системи якісних та кількісних параметрів, а також здійснити на цій основі їх поелементний структурний та функціональний зіставний аналіз.

Підхід загального соціального контексту (Л. Рябов, М. Ваховський) може бути застосовано для виявлення зовнішніх соціально-історичних факторів й умов, які визначають особливості формування й еволюції музично-педагогічних уявлень, порівняння поглядів і концепцій провідних діячів в галузі музичної педагогіки через інтерпретацію їх висловлювань як продуктів діяльності в конкретних соціальних і культурно-історичних умовах тощо.

Сутність інтонаційного підходу (О. Ніколаєва) полягає в простеженні в історії музичної освіти послідовної зміни основних інтонаційних орієнтирів відповідно до еволюції музичного мистецтва як мистецтва „інтонованого смислу” (Б. Асаф'єв) [9, с. 298]. Цей підхід передбачає розгляд музичної освіти різних культур, країн, регіонів за різними її типами, специфіка яких виявляється завдяки інтонаційному аналізу того чи іншого типу музичної культури (народної, світської, релігійної, композиторської, виконавської, слухацької, музично-теоретичної, музично-педагогічної, вокальної, піаністичної, диригентської тощо), а також аналіз співвідношень музично-педагогічних систем з окремими музичними стилями.

Відомо, що здійснення будь-якого наукового дослідження вимагає підбору певних методів дослідницької роботи, а логіка застосування тих чи інших методів обґрунтована, насамперед, вибором предмета, мети та завдань дослідження, тобто комплекс дослідницьких методів має бути адекватним специфіці процесів і явищ, що вивчаються.

Порівняльна музична педагогіка вивчає в порівняльному плані музично-педагогічні процеси й явища, тому й основними засобами проведення порівняльно-педагогічних досліджень є загальнонаукові та специфічні педагогічні методи наукового пізнання. Разом з тим, міждисциплінарний характер порівняльної музичної педагогіки передбачає використання також і методів інших наукових галузей – історії, філософії, психології, соціології, музикознавства, математики, джерелознавства тощо.

На основі аналізу наукової та навчально-методичної літератури з проблем порівняльної педагогіки, зокрема праць провідних російських та українських педагогів-компаративістів Б. Вульфсона, З. Малькової, О. Джуринського, Є. Бражник, В. Капранової, А. Сбруєвої й ін., а також дисертаційних порівняльно-педагогічних досліджень України й Росії останніх десятиріч (Н. Абашкіної, І. Адамек, Л. Ваховського, Т. Десятова, В. Жуковського, Л. Зязюн, О. Іонової, Е. Ісмаїлова, І. Колонтаєвської, Т. Кошманової, Н. Лавриченко, О. Лещинського, І. Луговської, А. Максименка, О. Матвієнко, Г. Ніколаї, О. Олейнікової, Л. Пуховської, І. Радіонової, А. Растригіної, Л. Рябова, С. Синенко, В. Червонецького й ін.) були виявлені різноманітні методи, які можуть бути використані й для реалізації мети й завдань науково-дослідної роботи в галузі порівняльної музичної педагогіки.

Як і для будь-якого типу науково-дослідної роботи важливими засобами наукового пізнання для порівняльних музично-педагогічних досліджень є такі загальнонаукові методи, як теоретичний аналіз і синтез, індукція та дедукція, абстрагування й конкретизація, проблематизація, аналогія, моделювання, узагальнення, систематизація, класифікація, що дозволяють виділити ключову проблему, сформувавши науковий апарат та концепцію дослідження, виявити сутнісні характеристики, провідні тенденції й закономірності розвитку музично-педагогічних явищ, узагальнити теоретичний і практичний досвід з проблеми дослідження тощо.

Необхідною базою для порівняльного музично-педагогічного дослідження є збір і обробка фактичного матеріалу, що здійснюється за допомогою різноманітних методів.

Так, порівняльне музично-педагогічне дослідження неможливе без вивчення державних нормативних документів, навчально-методичної літератури, навчальних планів і програм, педагогічної документації, статистичних даних досліджуваних країн. Важливий фактичний матеріал для пізнання й порівняння музично-педагогічних об'єктів і явищ міститься у фундаментальних історико-, психолого- й музично-педагогічних працях, енциклопедичних і довідникових виданнях, мемуарних спогадах, монографічних дослідженнях, збірках наукових праць та матеріалів конференцій, публікаціях періодичних видань минулих століть і сучасності з фондів вітчизняних і зарубіжних бібліотек, матеріалах мережі Інтернет тощо.

Особливе значення для поліаспектного осягнення предметного поля наукової роботи в галузі порівняльної музичної педагогіки має вивчення сучасних публікацій авторів зарубіжних країн, присвячених питанням історії розвитку музично-педагогічної думки й практики, організації музичного навчання й виховання в традиційних та альтернативних загальноосвітніх школах, позашкільних навчальних закладах, музичної освіти дорослих, підготовки професійних кадрів у галузі музичної культури й освіти тощо.

Цінними для об'єктивного аналізу стану зарубіжної музично-педагогічної думки й практики в минулі століття є автентичні різним історичним періодам джерела: старовинні музично-теоретичні трактати, музично-педагогічні праці, підручники й посібники з музичного навчання, музичні лексикони, статті в періодичних виданнях, збірки пісень тощо.

Важливим допоміжним методом порівняльного музично-педагогічного дослідження є переклад автентичної літератури. Під час проведення дослідження автор має дуже відповідально ставитися до перекладу прізвищ та термінів, що можуть мати залежно від мови, історичного періоду й навіть географічного регіону, де вони вживаються, різне специфічне тлумачення, а також до інтерпретації понятійного апарату зарубіжних музично-освітніх систем та їх інтеграції у вітчизняну науково-педагогічну мову.

Слід відзначити, що ступінь достовірності отриманих результатів порівняльного музично-педагогічного дослідження значною мірою залежить не стільки від кількості вивчених джерел, скільки від повноти й достовірності інформації, яка в них міститься. Практично неможливо опрацювати абсолютно всю літературу, яка має відношення до досліджуваної проблеми, тому під час роботи з джерелами, доцільним є використання методу головного масиву в сукупності з вибірковою метою, коли аналізується більша частина джерел, що обираються за певними критеріями. Відбір матеріалів для порівняльного музично-педагогічного дослідження може здійснюватись за хронологічними, географічними, тематичними або іншими ознаками.

Іноді, під час аналізу літератури дослідник може зіткнутися з такою ситуацією, коли інформація з одного й того ж питання в різних публікаціях є не ідентичною, а іноді й суперечливою. У цьому випадку О. Рудницька рекомендує „зафіксувати виявлені протиріччя й проаналізувати їх перехресним методом, пояснити можливі причини розбіжності думок, кількісних даних, мотивів оцінки педагогічних фактів тощо” [10, с. 203].

Суттєвою допомогою в пізнанні різних аспектів музично-педагогічної реальності в досліджуваній країні або регіоні є такі емпіричні методи вивчення педагогічного досвіду, як спостереження, опитування (усне – інтерв'ю й письмове – анкетування, тестування), бесіди, метод експертних оцінок, які допомагають виявити погляди на предмет дослідження різних груп респондентів: педагогів, учнів та їх батьків, керівників навчальних закладів тощо, в результаті чого дослідник отримує важливий фактичний матеріал, зіставлення якого з інформацією з нормативних та літературних джерел дозволяє отримати відносно повне й об'єктивне уявлення про предмет дослідження.

Невід'ємним методом дослідницької роботи в галузі порівняльної музичної педагогіки є опис фактичної інформації. Актуальним сьогодні є питання щодо співвідношення між описом фактичного матеріалу та його аналітичною інтерпретацією [11, с. 82]. Як справедливо підкреслює Б. Вульфсон, непомірне захоплення фактологією йде на шкоду теоретичному осмисленню, а, з іншого боку, „таке осмислення буде плідним, тільки якщо воно засновується на глибокому вивченні конкретних фактів і явищ”. Саме у працях, присвячених зарубіжній проблематиці, на думку Б. Вульфсона, питома вага фактичного матеріалу часто може бути більшою, ніж у роботах про вітчизняну систему освіти, а систематизований опис новітніх та маловідомих фактів може виступати як одне з важливих самостійних наукових завдань та як суттєвий елемент порівняльно-педагогічного дослідження [там само].

Допоміжними засобами обробки отриманого фактичного матеріалу є методи математичної статистики (реєстрація, ранжирування, шкалування, порівняння), а також такі соціологічні методи, як соціометричний, який дозволяє подати оброблені за допомогою математичних методів результати дослідження у вигляді таблиць, діаграм, графіків, та контент-аналіз, що використовують для точного й об'єктивного кількісного й якісного аналізу змісту несистематизованого масиву інформаційних джерел (нормативних документів, наукової літератури, інтерв'ю, анкет тощо).

Специфічним методом, який використовують у галузі компаративної педагогіки, є порівняльно-педагогічний аналіз. Як комплексний метод, який охоплює сукупність дослідницьких засобів, спрямованих на виявлення спільного й відмінного в педагогічних об'єктах, що зіставляються, порівняльно-педагогічний аналіз має бути ключовим під час проведення компаративних музично-педагогічних досліджень.

Одним із засобів порівняльного аналізу є метод бінарного зіставлення або бінарний аналіз, який дозволяє здійснити „глибоке й докладне зіставлення освітніх систем двох країн, при якому проблеми освіти вписуються в широкий історико-культурний і соціально-політичний контекст” [11, с. 55]. Б. Вульфсон виділяє два типи бінарних зіставлень. Перший передбачає порівняння національної системи освіти (як базової) та зарубіжної, а другий – зіставлення освітніх систем двох зарубіжних країн [там само].

Як свідчать результати аналізу вітчизняних дисертаційних робіт, дослідження в галузі зарубіжної музичної педагогіки в Україні поки що спрямовано на вивчення музично-педагогічного досвіду окремих країн та виявлення можливостей удосконалення досліджуваної галузі на вітчизняному рівні з урахуванням результатів проведеної наукової роботи.

Важливою умовою проведення компаративного аналізу є відносна однорідність об'єктів, які зіставляються, тому для порівняння доцільніше обирати країни з відносно близькими історико-культурними традиціями в соціально-економічному, політичному, релігійному або ін. аспектах. У цьому контексті необхідним принципом зіставного аналізу як засобу порівняльно-педагогічного аналізу Е. Ісмаїлов визначає принцип адекватності, „згідно якому в педагогічну практику порівнюваних систем можна інкорпорувати педагогічні явища й процеси, в основі яких полягають адекватні загальнодидактичні закономірності” [12, с. 17]. У зв'язку з тим, як справедливо відзначає А. Сбруева, „при виборі об'єктів для порівняння має бути враховано багато чинників: історичних,

культурних, економічних, філософських, релігійних, демографічних, соціологічних, власне педагогічних” [13, с. 22].

Порівняння може бути як синхронним, тобто в єдиних хронологічних межах, так і асинхронним, коли зіставляють процеси або явища, які відбувались у різні історичні періоди.

Ефективним засобом, що допомагає дослідникам-компаративістам здійснити порівняльний аналіз, є метод моделювання. Наприклад, Л. Рябов використовує метод моделювання для розробки робочої гіпотетичної моделі системи вищої освіти розвинених країн як еталону для порівняння [14]. Для проведення порівняльного аналізу систем навчання іноземним мовам у військових вузах Росії й США А. Комаровою використано структурну модель педагогічного процесу, яка містить такі елементи, як мета, зміст, методи, форми й ін., що й стали об'єктами для зіставлення під час порівняння педагогічних систем [15].

Суттєвим внеском у розвиток теорії порівняльно-педагогічного аналізу є розробка Е. Ісмаїловим функціональної моделі порівняльно-педагогічного аналізу, що являє собою „побудований на певних методологічних підходах і принципах інваріантний системний механізм, який, завдяки характеру вхідних в його структурні компоненти (етапи, цикли) завдань забезпечує ефективне проведення порівняльно-педагогічних досліджень як на рівні освітніх парадигм, так і на рівні окремих дидактичних систем” [12, с. 44 – 45]. За словами Е. Ісмаїлова, його модель „передбачає розподіл процесу порівняльного аналізу на взаємопов'язані й взаємозумовлені етапи й цикли, кожен з яких має свої конкретні завдання, рішення яких призводить, у кінцевому рахунку, до реалізації загальної прогностичної мети – підвищенню ефективності порівнюваних педагогічних систем за рахунок їх інтеграції й взаємозбагачення” [12, с. 45].

Важливою умовою для забезпечення ефективності компаративного аналізу музично-педагогічних процесів і явищ є обрання певних параметрів їх порівняння.

Наукове обґрунтування концепції реалізації параметричного підходу під час порівняння систем шкільної освіти різних країн здійснено в дисертаційній роботі І. Луговської. Дослідниця пропонує використовувати методи параметричної оцінки та параметричного порівняння. Як визначає авторка, технологічна процедура параметричної оцінки являє собою виявлення реального стану систем шкільної освіти різних країн на основі єдиної системи якісних та кількісних параметрів, а технологічна процедура параметричного порівняння – поелементний структурний та функціональний зіставний аналіз шкільних освітніх систем різних країн, здійснюваний на основі результатів параметричної оцінки [16].

При цьому для процедури порівняння доцільно обирати найбільш суттєві елементи (наприклад, соціально-педагогічні умови, цілі, завдання, зміст, методи й форми музично-освітньої діяльності, особливості управління музично-освітніми системами тощо).

Суттєвим джерелом для зіставлень, наприклад, демографічної ситуації, кількості музичних навчальних закладів, учнівського, студентського, педагогічного контингенту музичного профілю, масштабів та джерел фінансування музичної освіти тощо є результати статистичних досліджень.

Порівняльно-педагогічне дослідження здійснюється в обраних хронологічних межах і може охоплювати різні історичні періоди. У цьому контексті важливими засобами проведення компаративних музично-педагогічних досліджень є науково-історичні методи: джерелознавчий та історіографічний аналіз, хронологічний та описово-аналітичний методи, які передбачають розгляд історіографії предмету дослідження, пошук й обробку важливих для дослідження енциклопедичних, філософських, психолого-педагогічних, культурологічних, музикознавчих, нормативних тощо джерел, архівних документів, збір, систематизацію й опис історичних фактів; метод періодизації, порівняльно-історичний, ретроспективний та причинно-наслідковий аналіз, які дозволяють виявити особливості еволюції музично-педагогічних уявлень і реального стану музично-освітньої практики в

певні історичні періоди, визначити основні етапи, політичні, економічні, соціокультурні чинники й передумови становлення й розвитку музично-педагогічних явищ; парадигмальний метод, необхідний для виявлення провідних музично-педагогічних парадигм, які панували в різні історичні періоди, та основних детермінант їхніх змін.

Аналіз і порівняння ідей окремих музикантів-педагогів у загальному соціальному контексті може здійснюватися за допомогою дискурс-аналізу, що являє собою „сукупність методик і технік інтерпретації різноманітних текстів чи висловлювань як продуктів мовленнєвої діяльності, яка здійснюється в конкретних суспільно-політичних обставинах і культурно-історичних умовах” [17, с. 29].

Одним із ключових методів порівняльної музичної педагогіки є прогнозування, що спрямовується на визначення можливостей удосконалення й перспектив подальшого розвитку національної теорії й практики музичної освіти з урахуванням результатів проведеного компаративного дослідження.

Завершуючи розгляд методів наукового пізнання, які можуть бути використані в процесі компаративного музично-педагогічного дослідження, слід зауважити, що не існує суворо регламентованого комплексу методів, специфічних лише для порівняльних педагогічних, та зокрема музично-педагогічних досліджень. Дослідники використовують як загальнонаукові, так і спеціальні – іманентні окремим науковим галузям методи, які адаптують для вирішення конкретних дослідницьких завдань.

Разом з тим, з метою узагальнення й систематизації вищевикладеного матеріалу все ж таки спробуємо класифікувати методи порівняльно-педагогічних досліджень, які можуть бути ефективними засобами наукового пізнання зокрема й у галузі компаративної музичної педагогіки.

Аналіз публікацій, які розкривають основи методології наукового пізнання [18, с. 54; 19, с. 104; 20, с. 144 – 156; 21; 22, с. 57 – 58 й ін.] свідчить про відсутність єдиної класифікації методів педагогічного дослідження. Загальноприйнятим є їх розподіл на теоретичні й емпіричні. Існують також й інші класифікації методів педагогічного дослідження, наприклад:

- змістовні, формалізовані, методи теоретичного аналізу й синтезу [23, с. 87 – 88];
- загальнонаукові, частково-наукові (методи інших наук), спеціальні (методи педагогіки), методи обробки результатів дослідження [21, с. 62];
- загальнонаукові, власно педагогічні й методи інших наук; констатуючі й перетворюючі; якісні й кількісні; часткові й загальні; змістовні й формальні; методи опису, пояснення й прогнозу; методи обробки результатів дослідження [18, с. 54];
- методи вивчення педагогічного досвіду, методи теоретичного дослідження та математичні методи [24, с. 17; 25];
- вивчення інформаційних джерел з проблеми дослідження, аналіз педагогічного досвіду, теоретичні методи, емпіричні методи, методи кількісної обробки дослідницьких результатів [26, с. 52] тощо.

Щодо методів порівняльно-педагогічного дослідження, то відомий російський компаративіст Б. Вульфсон виділяє дві групи методів – загальнонаукові й специфічні (адекватні об’єкту вивчення та своєрідності основних джерел) [11, с. 80]. Окремі автори взагалі не розподіляють методи компаративної педагогіки на будь-які групи [напр., 13]. Не існує єдиного підходу до вибору наукових методів і в дисертаційних порівняльно-педагогічних дослідженнях, а в деяких наукових роботах, особливо кандидатських дисертаціях, вони застосовуються не завжди достатньо обґрунтовано.

Як відзначає О. Новіков, виявити якийсь клас об’єктів – означає встановити ті суттєві характеристики, які є загальними для всіх об’єктів, що складають цей клас [22, с. 37].

Таким чином, в основі класифікації наукових методів має бути їх розподіл за певними ознаками. Процес виявлення цих ознак може здійснюватись за різними критеріями, наприклад:

- за рівнем наукового пізнання: емпіричним та теоретичним;
- за етапами проведення дослідження: діагностичним, збору інформації, організаційним, інтерпретаційним, узагальнюючим тощо;
- за способом відображення знання: описовим та пояснювальним;
- за рівнем методологічного аналізу: філософським, загальнонауковим, конкретно-науковим, предметно-прикладним (дисциплінарним), міждисциплінарним;
- за специфікою змістовної сутності об’єктів, які досліджуються: соціологічною, математичною, гуманітарною тощо;
- за способом застосування: простим і комплексним.

Однак жоден з наведених варіантів розподілу не може охопити весь комплекс методів компаративної педагогіки. Тому для систематизації основних методів, які можуть бути застосовані для вирішення мети й завдань порівняльних педагогічних, і зокрема музично-педагогічних досліджень, пропонується наступна складно-структурована класифікація, побудована на виділенні не одного, а декількох критеріїв: етапів дослідження, рівнів наукового пізнання та рівнів методологічного аналізу (Табл. 1).

Таблиця 1.
Класифікація основних методів порівняльно-педагогічних досліджень

Етапи дослідження	Методи теоретичного пізнання (теоретичні)		Методи емпіричного пізнання (емпіричні)		Методи математичної статистики
	Загально-наукові	Конкретно-наукові	Загально-наукові	Конкретно-наукові	
Діагностичний	- проблематизація, - теоретичний аналіз і синтез, - індукція та дедукція, - абстрагування і конкретизація, - аналогія, - узагальнення, - систематизація, - класифікація	- джерелознавчий та історіографічний аналіз, - систематизація джерел	- методи збору й первинної обробки інформації (складання бібліографічного списку, реферування, конспектування, анотування, цитування)	- методи вивчення педагогічного досвіду (вивчення літературних джерел, нормативних документів, педагогічної документації, статистичних документів; спостереження – звичайне та включене; бесіда; опитування: усне – інтерв’ю та письмове – анкетування, тестування); - метод експертних оцінок; - контент-аналіз	- реєстрація, - ранжирування, - шкалування, - порівняння, - соціометричний метод
Описово-аналітичний	- теоретичний аналіз і синтез, - індукція та дедукція, - абстрагування і конкретизація, - аналогія, - класифікація, - узагальнення, - систематизація, - моделювання	- монографічний метод, - опис фактологічного матеріалу			
Інтерпретаційно-узагальнюючий		- порівняльно-педагогічний аналіз, - порівняльно-історичний аналіз, - конструктивно-генетичний аналіз, - ретроспективний аналіз, - причинно-наслідковий			

		аналіз, - системно-структурний аналіз, - хронологічний метод, - метод періодизації, - дискурс-аналіз, - прогнозування			

Слід відзначити, що виділення класифікаційних груп є більшою мірою умовним, тому що, як відомо, всі методи, обрані для конкретного дослідження мають бути взаємопов'язаними, взаємодоповнювати та взаємозумовлювати один одного.

Подана в Таблиці 1 пропозиція щодо переліку й класифікації методів порівняльно-педагогічного дослідження не претендує на повноту й завершеність. Основною метою автора є звернення уваги дослідників-компаративістів на існуючу проблему, що характеризується не рідкими випадками формального підходу дисертантів до визначення методів порівняльно-педагогічного дослідження, а також на доцільність подальшого розширення й упорядкування методів порівняльної музичної педагогіки, тому що широта їх спектру й ступінь узгодженості між собою є суттєвими чинниками, що впливають на результати дослідницької роботи й дозволяють отримати максимально повну й об'єктивну інформацію про предмет дослідження.

Отже, визначна роль музичної освіти як у передачі музично-культурних традицій та формуванні музичної культури молодого покоління, так і в суттєвому впливі на гуманізацію суспільства, вимагає вивчення й упровадження кращих здобутків світової музичної педагогіки в національну музично-освітню систему. Але ж, як свідчить проведений аналіз, у вітчизняному науковому просторі поки що не має цілісної концепції щодо механізму проведення компаративних досліджень музично-педагогічних систем різних країн. Здійснена в цій статті характеристика окремих компонентів методологічного апарату компаративної музичної педагогіки, звичайно, не вичерпує всіх аспектів проблеми методології порівняльних музично-педагогічних досліджень, яка потребує подальшої ґрунтовної розробки.

Доцільним у цьому контексті є створення методики порівняльного аналізу музично-освітніх систем різних країн з метою їх взаємозбагачення, розробка специфічних компаративній музичній педагогіці методологічних підходів, ґрунтовне вивчення можливостей використання в процесі порівняльного музично-педагогічного дослідження наукових методів певних наукових галузей (історії, філософії, психології, соціології, математики, джерелознавства тощо), детальне розкриття особливостей відбору й обробки джерельної бази, визначення найбільш суттєвих параметрів для оцінки й порівняльного аналізу музично-педагогічних процесів і явищ.

Література

1. **Корыхалова Н. П.** Кризисные тенденции в буржуазном массовом музыкальном воспитании / Корыхалова Н. П. – М. : Музыка, 1989. – 112 с.
2. **Ростовський О. Я.** Лекції з історії західноєвропейської музичної педагогіки : [навч. посіб.] / Ростовський О. Я. – Ніжин : НДПУ ім. М. Гоголя, 2003. – 193 с.
3. **Уланова С. І.** Нариси історії європейської музичної освіти і виховання: Від античності до початку XIX ст. / Уланова С. І. – К. : Знання України, 2002. – 326 с.
4. **Вільчковська А. Е.** Розвиток теорії і практики музичного виховання учнів основних шкіл Польщі (1980 – 2000 рр.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Вільчковська Анастасія Едуардівна. – К., 2004. – 207 с.
5. **Ніколаї Г. Ю.** Розвиток музично-педагогічної освіти в Польщі (XX століття) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Ніколаї Галина Юріївна. – К., 2008. – 471 с.
6. **Сергиенко А. П.** История становления и развития музыкального воспитания в Польше: (X-XX вв.) : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01/ Сергиенко Алла Петровна. – К., 1993. – 194 с.

7. **Полухин Р. А.** Сравнительный педагогический анализ тенденций развития общего музыкального образования в Республике Беларусь и Республике Польша : Вторая половина XX - начало XXI века : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Полухин Руслан Анатольевич. – Брест, 2005. – 250 с.
8. **Сташевська І. О.** Розвиток музичної педагогіки в Німеччині (XX століття) : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Сташевська Інна Олегівна. – Луганськ, 2011. – 550 с.
9. **Психология музыкальной деятельности:** теория и практика : [учеб. пособ. для студентов муз. фак. высш. пед. учеб. заведений] / [под ред. Г. М. Цыпина]. – М. : Издательский центр „Академия”, 2003. – 368 с.
10. **Рудницька О. П.** Педагогіка: загальна та мистецька : [навч. посіб.] / О. П. Рудницька. – К. : АПН України, 2002. – 270 с.
11. **Вульфсон Б. Л.** Сравнительная педагогика. История и современные проблемы / Вульфсон Б. Л. – М. : УРАО, 2003. – 232 с.
12. **Исмаилов Э. Э.** Сравнительно-педагогический анализ систем среднего профессионального образования Швеции и России : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08 / Исмаилов Эльхан Эюб оглы. – Калининград, 2004. – 241 с.
13. **Сбруєва А. А.** Порівняльна педагогіка : [навч. посіб.] / Сбруєва А. А. – Суми : СДПУ ім. А.С.Макаренка, 1999. – 301 с.
14. **Рябов Л. П.** Сравнительно-педагогический анализ систем высшего профессионального образования развитых стран : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 „Общая педагогіка”/ Л. П. Рябов. – М., 1998. – 49 с.
15. **Комарова А.А.** Сравнительный анализ систем обучения иностранным языкам в военных вузах России и США : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / А. А. Комарова. – Нижний Новгород, 2003. – 28 с.
16. **Луговская И. Р.** Параметрический подход к анализу систем школьного образования разных стран : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Луговская Ирина Робертовна. – Санкт-Петербург, 2004. – 393 с.
17. **Ваховський М.** Методологічні аспекти порівняльного аналізу педагогічних ідей Г. Манна та К. Ушинського / М. Ваховський // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2008. – № 10. – С. 26 – 30.
18. **Брызгалова С. И.** Введение в научно-педагогическое исследование : Учебное пособие / Брызгалова С. И. – [3-е изд., испр. и доп.]. – Калининград : Изд-во КГУ, 2003. – 151 с.
19. **Загвязинский В. И.** Методология и методика дидактического исследования / Загвязинский В. И. – М. : Педагогика, 1982. – 159 с.
20. **Краевский В. В.** Общие основы педагогики : [учеб. пособ. для студентов и аспирантов педагогических вузов] / Краевский В. В. – М.- Волгоград : Перемена, 2002. – 163 с.
21. **Кыверляг А. А.** Методы исследований в профессиональной педагогике / Кыверляг А. А. – Таллин : Валгус, 1980. – 334 с.
22. **Новиков А. М.** Докторская диссертация?: Пособие для докторантов и соискателей ученой степени доктора наук / Новиков А. М. – [3-е изд.]. – М. : Эгвес, 2003. – 120 с.
23. **Данилов М. А.** Структурно-системные исследования педагогических явлений и процессов / М. А. Данилов, В. И. Малинин // Сов. педагогика. – 1971. – № 1. – с. 73 – 95.
24. **Педагогика:** педагогические теории, системы, технологии: учеб. для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений / [Смирнов С. А., Котова И. Б., Шиянов Е. Н. и др.] ; под ред. С. А. Смирнова. – [4-е изд., испр.]. – М. : Академия, 2003. – 512 с.
25. **Сластенин В. А.** Педагогика : [учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений] / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; под ред. В. А. Сластенина. – М. : Издательский центр „Академия”, 2002. – 576 с.

26. **Рудницька О. П.** Основи педагогічних досліджень / Рудницька О. П., Болгарський А. Г., Свистельнікова Т. Ю. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 1998. – 143 с.

Сташевська І. О. Методологічні основи порівняльної музичної педагогіки / І. О. Сташевська // Порівняльна педагогіка: методологічні орієнтири українських компаративістів : хрестоматія / авторський колектив. – К. : Педагогічна думка, 2015. – С. 151 – 164.